

РОЗДІЛ 8. СТРАХУВАННЯ ТА ІНВЕСТИВАННЯ

УНОРМУВАННЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ
НА ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ СТРАХОВОГО РИНКУTHEORETICAL NORMALIZATION TERM "INSURANCE MARKET"
AND ITS POSITIONAL IN THE FINANCIAL SYSTEM

В даній статті проведено теоретичне дослідження наявних підходів до визначення сутності страхового ринку, обґрунтовано його роль у фінансовій системі країни. В статті розглянуто семантичні та логічні взаємозв'язки поняття страхового ринку. Розкрито складний, багатокomпонентний характер даної дефініції. Також зазначено, що страховий ринок є складним механізмом перерозподілу ризиків, що дозволяє убезпечити відтворювальний процес від різного роду загроз та створює передумови для соціально-економічному прогресу країни. Автором запропоновано власне трактування суті страхового ринку.

***Ключові слова:** страховий ринок, фінансовий ринок, система, механізм, загрози, страховики, страхувальники.*

В данной статье проведено теоретическое исследование существующих подходов к определению сущности страхового рынка, обоснованно его роль в финансовой системе страны. В статье рассмотрены семантические и логические взаимосвязи понятия страхового рынка. Раскрыто сложный, многокомпонентный характер данной дефиниции. Также указано, что

страховой рынок является сложным механизмом перераспределения рисков, который позволяет обезопасить воспроизводственный процесс от разного рода угроз и создает предпосылки для социально-экономического прогресса страны. Автором предложено собственную трактовку сути страхового рынка.

***Ключевые слова:** страховой рынок, финансовый рынок, система, механизм, угрозы, страховщики, страхователи.*

This article provides a critical analysis of scientific views regarding the interpretation of the essence of the insurance market and determines its place in the country's financial system from the perspective of the system, political economy, reproductive and institutional approaches. The author believes that the insurance market is a mechanism of redistribution of risk and protects reproductive process from all sorts of threats and creates conditions for social and economic progress of the country. The author demonstrates his position on the definition of the essence of the insurance market.

***Keywords:** insurance market, financial market, system, mechanism, threats, insurers, policyholders.*

УДК 368.1

Виговська В.В.д.е.н, доцент
Чернігівський національний
технологічний університет

Постановка проблеми. Формування дієвої системи захисту матеріальних та нематеріальних цінностей суспільства, підтримання його соціальної стабільності та забезпечення умов економічної безпеки держави неможливе без ефективно функціонуючого страхового ринку. Страховий ринок є потужним осередком мобілізації та акумулювання інвестиційних ресурсів для подальшого спрямування в різні галузі та сфери економіки. Це обумовлює зростання інтересу до трансформації страхових відносин і викликає необхідність подальшого дослідження економічної природи страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі положення щодо сутності страхового ринку та його ролі у фінансовій системі країни містяться в наукових працях українських вчених, таких як В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, О.О. Гаманкова, О.А. Гвозденко, О.О. Журавка, О.В. Козьменко, С.С. Осадець, В.Й. Плиса, Н.В. Ткаченко, В.М. Фурман та інших. Підкреслюючи вагомість сформованих в економічній науці теоретичних поглядів щодо трактування сутності «страхового ринку», слід зазначити, що дане питання залишається актуальним і потребує подальших розвідок

й узагальнення наукових підходів до визначення його сутності та ролі в економіці країни.

Метою статті є дослідження діалектики розвитку наукових поглядів на трактування суті страхового ринку.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в науковому товаристві спостерігається достатньо велика кількість різнопланових методологічних підходів до визначення поняття «страховий ринок» та щодо його місця у фінансовій системі країни в цілому. Теоретичний аналіз визначень страхового ринку вказує на те, що існуючі суттєві розбіжності в інтерпретації даного поняття пояснюються тим, що його зміст розкривається через виокремлення однієї або декількох характерних рис, які на думку того чи іншого автора є змістовоутворюючими. Саме за цими основоположними рисами можна узагальнено систематизувати точки зору різних науковців щодо трактування поняття «страховий ринок» в окремі концептуальні підходи.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо за необхідне дати оцінку існуючим теоретичним підходам до визначення сутності поняття «страховий ринок» (табл. 1.1) та сформулювати концептуальні засади трактування його змісту.

Узагальнюючи позиції учасників дискусії щодо визначення змісту страхового ринку, виокремимо чотири принципових підходи до трактування сутності страхового ринку та його сучасного змістового наповнення: відтворювальний, системний, політ економічний та інституціональний.

Насамперед пропонуємо розглянути відтворювальний підхід, який розкриває зміст страхового ринку через економічні відносини, що складаються між суб'єктами страхового ринку з приводу розподілу і перерозподілу грошових коштів, акумульованих у страхові фонди, які призначені для страхового захисту матеріальних і нематеріальних цінностей страхувальників страховиками.

Сформовані страхові фонди мають дихотомічний характер, оскільки з одного боку вони мають чітку цільову спрямованість (відшкодування збитків страхувальникам та застрахованим), а з іншого боку страховики використовують зібрані страхові премії для інвестиційної діяльності.

Страхові відносини, що виникають між страхувальником і страховиком, є економічними за своєю суттю, оскільки вони пов'язані із формуванням грошових фондів (страхових фондів) і перерозподілом їх у разі настання страхових подій.

Економічні відносини, засновані на інтересах головних суб'єктів страхового ринку страхувальника і страховика, можна розглядати в розрізі страхових відносини з приводу сплати внесків до страхового фонду і страхових відносин щодо виплат страхового відшкодування.

З огляду на висловлене зазначимо, що страховий ринок дозволяє забезпечити безперервність кругообігу суспільного капіталу. Відтворення обумовлене накопиченням евентуальних ризиків і загроз, які призводять до зниження стійкості в економічних відносинах та звуження відтворювального процесу, що проявляються через структурно-функціональні кризи. А відтак, в умовах розширеного відтворення рівень розвитку страхового ринку є одним з головних індикаторів соціально-економічної стабілізації суспільства. Іншими словами, зростання економічного і технічного потенціалу країни, збільшення суспільного багатства відбуваються за одночасного зростання економічних, техногенних і соціальних ризиків, а отже обумовлюють об'єктивну необхідність створення системи страхових відносин, що гарантує компенсацію фінансових і матеріальних збитків. Разом із цим, сформовані страхові фонди можуть бути використані для інвестиційної діяльності, і таким чином бути джерелом фінансування розширеного відтворення.

Особливість відтворювального підходу полягає в тому, що вказується на джерело формування грошових фондів та напрямки їх розподілу. А отже доцільно звернути увагу на розкриття напрямів використання сформованих страхових фондів. Узагальнюючи сказане, можна констатувати, що

логічно було б зосередити увагу й на напрямках використання сформованих страхових фондів.

Наступний підхід теоретичного обґрунтування суті страхового ринку, який позиціонується в економічній літературі як політекономічний, здійснює узагальнення страхового ринку через відносини, які виникають між ринковими суб'єктами у процесі купівлі-продажу об'єктів ринку за умови вільного кон'юнктурного ціноутворення обміну товарами. Суб'єкти страхового ринку представлені страхувальниками, страховиками та посередниками. Необхідно зазначити, що страхові посередники все ще відіграють другорядну роль на вітчизняному страховому ринку. Проте зростаюча роль класичного страхування, а також прагнення України впровадити світові стандарти роботи можуть в перспективі посилити їх роль та зумовити появу, поряд зі страховими агентами, брокерами, нових видів посередників. До комплементарних суб'єктів страхового ринку можна віднести перестраховиків, котрі поряд з головними суб'єктами страхового ринку вступають у відносини, пов'язані з організацією перерозподілу грошових коштів в процесі страхування, співстрахування, перестрахування. Характерною рисою співстрахування та перестрахування є розподіл відповідальності серед страхових організацій.

Страховий інтерес страхувальника полягає у задоволенні майнового інтересу в процесі страхування, це свідомо потреба власника майна в захисті майнового інтересу шляхом трансферту ризику страховику, тобто за допомогою страхування, яке включає три елементи страхового захисту – матеріальний, юридичний, психологічний [1]. Інтерес страховика полягає в отриманні можливості перестрахування на більш вигідних умовах порівняно з обумовленими у страховому договорі, хоча існують обмеження в часі при реалізації інтересу.

Взаємодія головних суб'єктів страхового ринку може здійснюватися напряму або за допомогою посередників, які більш гнучко реагують на зміни попиту та пропозиції на страховому ринку, а також оперативно просувають страхові послуги. Таким чином, страхові посередники сприяють взаємодії страхувальників і страховиків у розробці умов укладення договору, а також виконують ряд організаційних функцій зі збору інформації на страховому ринку, надають послуги при виплаті страхових премій та отриманні страхового відшкодування, консультують клієнтів щодо страхових сум і страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

Наведені вище функції страхових агентів і страхових брокерів вказують на організаційно-економічний характер їх діяльності у сфері розподілу і перерозподілу страхових фондів. Отже, економічні відносини, в які вступають комплементарні

Основні дефініції "страховий ринок"

Автор	Визначення
<i>Політекономічний підхід (розглядає страховий ринок як сукупність економічних відносин з приводу купівлі-продажу страхової послуги (страхового захисту))</i>	
О.А. Гвозденко [7]	Страховий ринок представляє собою сукупність економічних відносин по купівлі-продажу страхової послуги, яка відображається у захисті майнових інтересів фізичних і юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок грошових коштів (внесків, премій) страхувальників. Обов'язковою умовою існування страхового ринку є наявність попиту на страхові послуги і страховиків, які здатні задовольнити ці потреби.
Мочерний С.В. [8]	Страховий ринок – це сукупність організаційно-економічних і відносин економічної власності з приводу купівлі-продажу страхових послуг між страховиками, страхувальниками та посередниками
С.С. Осадець [15]	страховий ринок – це сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу. Невірно відносити до страхового ринку усі форми надання страхового захисту, бо не для всіх притаманна купівля-продаж. Так, відносини купівлі-продажу не виникають при відшкодуванні збитків із централізованих фондів або із фондів самострахування.
В.В. Шахов [21]	Страховий ринок – це особлива соціально-економічна структура, певна сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формуються пропозиція і попит на неї. У широкому значенні страховий ринок представляє собою усю сукупність економічних відносин з приводу купівлі-продажу страхового продукту.
Д.А. Навроцький [12]	Страховий ринок є складовою фінансового ринку, що представляє особливе соціально-економічне середовище, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист, формується попит і пропозиція на нього, а сукупність всіх його суб'єктів функціонує в системі економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин, що обумовлені необхідністю страхової послуги і виникають між ними на всіх етапах її надання.
В.М. Фурман [19]	Страховий ринок – це система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, а також страховиками і регуляторними органами, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, які матеріалізуються у страхових, перестраховальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню.
Я. Шумелда [22]	Страховий ринок – економічні відносини в межах певної території, в процесі котрих формуються попит, пропозиція і ціна на страхові продукти, укладаються договори страхування та виконуються зобов'язання згідно з ними.
<i>Системний підхід (розглядає страховий ринок як складову фінансового ринку)</i>	
В.Д. Базилевич [3]	страховий ринок - це частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього
О.О. Журавка [9]	Страховий ринок є складовою фінансового ринку і визначається двома чинниками: по-перше – існує об'єктивна необхідність у страховому захисті, що зумовлює утворення ринку страхових послуг; по-друге – грошова форма організації фондів забезпечення страхового захисту пов'язує цей ринок з фінансовим.
О.О. Гаманкова [6]	Страховий ринок є складовою як фінансового ринку (ринку грошей і ринку капіталів – оскільки на цих ринках страхові компанії розміщують свої капітали, використовуючи певні фінансові інструменти), так і ринку фінансових послуг, оскільки страхові компанії як фінансові посередники залучають кошти страхувальників, продаючи страхові послуги.
І.Ю. Юргенс [22]	Страховий ринок – це ринковий компонент національної системи страхування країни.
Н.М. Внукова [5]	Страховий ринок – це складна багатофакторна динамічна система, що становить діалектичну єдність двох систем - внутрішньої системи (страхові продукти, система організації продажу страхових полісів і формування попиту, гнучка система тарифів, власна інфраструктура страховика) і зовнішнього оточення (система взаємодіючих сил, що оточують внутрішню систему ринку і впливають на неї).
<i>Відтворювальний підхід (розглядає страховий ринок як сукупність економічних відносин з приводу формування та використання страхового фонду)</i>	
Ю.В. Євченко, О.М. Залєтов [10]	визначають страховий ринок як сукупність фінансово-економічних відносин, завдяки яким перерозподіляється частина національного доходу та сукупного суспільного продукту шляхом особливого методу утворення страхового фонду грошових ресурсів.
Н.А. Феоктістова [18]	страховий ринок визначається як сукупність економічних відносин, які виникають при формуванні і використанні коштів страхового фонду за допомогою реалізації механізму купівлі-продажу страхової послуги за участю страхових організацій, покупців страхових послуг, інших юридичних і фізичних осіб.
В.Й. Плиса [13]	страховий ринок – форма організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства.
<i>Інституціональний підхід (розглядає страховий ринок як сукупність різних інститутів)</i>	
А.А. Циганов [20]	Страховий ринок є сукупністю різних інститутів і відповідних їм механізмів, діючих в цілях зниження трансакційних витрат, обмежуючих і структуруючих поведінку економічних агентів з приводу створення, купівлі-продажу і споживання страхових послуг. При цьому під економічними агентами розуміються страхувальники, страховики і представники інфраструктури страхового ринку.
О.В. Козьменко [11]	Страховий ринок – сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг
О.О. Журавка [9]	Страховим ринком є сукупність різних інститутів і відповідних ним механізмів, що структурують поведінку економічних агентів з приводу створення, купівлі-продажу і споживання страхових послуг. При цьому під економічними агентами розуміються страхувальники, страховики і представники інфраструктури страхового ринку.

суб'єкти страхування, за своїм змістом є організаційно-економічними, оскільки пов'язані з організаційно-управлінськими аспектами перерозподілу грошових коштів.

Вищесказане дозволяє зробити висновок про створення складної системи економічних відносин, носіями яких є головні суб'єкти страхового ринку, і організаційно-економічних відносин, носіями яких виступають комплементарні суб'єкти страхового ринку.

Розвиток економічних і організаційно-економічних відносин обумовлює розвиток загальних і специфічних функцій страхового ринку, пов'язаних із суспільною необхідністю страхування та його через особисте страхування, майнове страхування, страхування відповідальності, страхування економічних ризиків тощо.

Розвиток страхового ринку як сукупності економічних і організаційно-економічних відносин залежить від поглиблення суспільного поділу праці, розвитку фінансового ринку, появи на ринку все більшої кількості страхових суб'єктів і появи нових видів страхових послуг.

Досліджуючи економічну сутність страхового ринку необхідно виокремити використання системного підходу.

Системний підхід до розкриття змісту страхового ринку диктує необхідність його розгляду з позиції складу учасників страхового ринку та характеру їх взаємодії, порядку організації та функціонування ринку, принципів та особливостей його регулювання.

Страховий ринок з позиції системного підходу розглядають як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють систему, яка одночасно є підсистемою іншої системи, а саме складовою частиною фінансового ринку. Елементами страхового ринку виступають страховики, страхувальники, перестраховики, посередники, взаємодія між якими представлена системою прямих і непрямих взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Страховий ринок пов'язаний із сегментами фінансового ринку, оскільки сприяє розподілу збитків і відшкодування втрат у всіх сегментах фінансового ринку. Це відбувається тому, що страхові внески акумулюються в страхові фонди, які створюються з метою перерозподілу грошових коштів при страхуванні ризиків та відшкодування збитків при настанні страхового випадку.

Вивчення взаємозв'язків складових страхового ринку дозволяє розглядати його як економічну систему, що створює умови для організації купівлі-продажу страхових послуг, де здійснюється перерозподіл страхових внесків, забезпечується підпорядкування цих умов правовим та інституційним нормам.

В свою чергу, прихильники інституційного підходу визначають страховий ринок через сукупність різних інститутів.

Нагадаємо, що сучасний інституціоналізм передбачає розгляд економічних проблем у взаємозв'язку з проблемами соціальними, політичними, етичними і правовими. Головним поняттям інституційної теорії є поняття "інститут". Інститути – це форми і межі діяльності людей, прийняті в суспільстві традиції, звичаї, норми поведінки.

Вважаємо за потрібне зазначити, що в наукових розробках зарубіжних вчених у сфері пошуку оптимальних механізмів функціонування страхового ринку не приділяється достатньої уваги розкриттю сутності поняття «страховий ринок».

Сформовані підходи до розкриття досліджуваного явища досить повно розкривають сутність страхового ринку, структуру та елементи, що входять до його складу, закономірності розвитку та взаємозв'язку з іншими ринками і світовим страховим ринком, а також з позиції регулювання страхового ринку за допомогою інституційних інструментів. Поділяючи слушну думку вітчизняних і зарубіжних науковців щодо природи страхового ринку, вважаємо за необхідне зазначити, що у вищевикладених трактуваннях відсутній акцент на взаємодії економічних інтересів учасників страхового ринку як найважливішої передумови розширення сфери страхових відносин в країні та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів.

З точки зору автора страховий ринок представляє собою економічні відносини з приводу захисту економічних інтересів держави, корпоративного сектора, домогосподарств та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів за допомогою механізму перерозподілу ризиків через мобілізацію фінансових ресурсів у страхові фонди на основі сплати страхових премій та здійснення руху грошових потоків в економіці.

На думку автора, запропоноване визначення охоплює всі сторони економічного змісту категорії «страховий ринок». По-перше, розкриває специфіку страхового ринку, яка полягає у формуванні та використанні коштів страхового фонду. По-друге, у процесі функціонування страхового ринку між його суб'єктами виникають певні економічні відносини щодо захисту економічних інтересів та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів за допомогою механізму перерозподілу ризиків. По-третє, суб'єктами є не тільки продавці і покупці, а й інші юридичні та фізичні особи – учасники страхового ринку (державна, корпоративний сектор, домогосподарства тощо). При цьому авторська позиція щодо визначення суті страхового ринку не суперечить відомим трактуванням, акумулює в собі їх характеристики, описує форму і зміст поняття.

Висновок. Проведене дослідження існуючих теоретичних підходів до трактування сутності страхового ринку дає можливість зробити висновок, що він являє собою складну багатофакторну

динамічну систему взаємозв'язків щодо захисту економічних інтересів держави, корпоративного сектору, домогосподарств та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів.

Страховий ринок через механізм перерозподілу ризиків дозволяє знизити вплив економічних, технологічних, екологічних і соціальних ризиків та гарантувати компенсацію фінансових і матеріальних збитків. Отже, можна стверджувати, що страховий ринок забезпечує відтворювальний процес від різного роду загроз та створює передумови для соціально-економічному прогресу країни шляхом підтримки безперервності кругообігу суспільного капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александрова М.М. Економічний та страховий інтерес та їх вплив на страхові відносини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/2675/1/8.pdf>
2. Аржевітін С.М. Чому і як слід реформувати систему гарантування вкладів / С.М. Аржевітін // Вісник НБУ. – 2010. – № 11. – С. 3-7.
3. Балук Н.Р. Визначення впливу комунікаційних засобів на поведінку споживачів страхових послуг Західного регіону // Регіональна економіка. – 2011. – 2. – С. 151-156.
4. Базилевич, В. Д. Страхова справа [Текст] : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, К. Базилевич. – Вид. 3-тє, перер. і доп. – К.: Знання, 2003. – 250 с.
5. Внукова Н. М. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко. – Х. : Бурун Книга, 2004. – 376 с.
6. Вобльїй К.Г. Основы экономии страхования. – Тернопіль: «Економічна думка», 2001.
7. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / Гаманкова О. О. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
8. Гвозденко А.А. Страхование : учеб. / Гвозденко А.А. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 464 с.
9. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 2 / [за ред. С.В.Мочерного.]. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
10. Журавка О.С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. - Українська академія банківської справи Національного банку України, 2010. – С. 18.
11. Залетов О.М. Страхування: Навчальний посібник. – К.: Між. Агенція "ВееZone", 2003. – 304 с. – С. 8.
12. Заруба О.Д. Страхова справа: Підручник. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998.
13. Идельсон В.Р. Страхование право. (лекции читанные в С.-Петербургском Политехническом Институте на Экономическом Отделении, Страхованием подотделе в 1907г.). – М.: Анкил, с. 19.
14. Капитал [Текст] : критика полит. экономии / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1983.
15. Козьменко О. В. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва ; керівник авт. про-

екту д. е. н., проф.. О. В. Козьменко – Суми : Університетська книга, 2012. – 316 с.

16. Манэс А. Основы страхового дела Учебное пособие /сокр. пер. с нем. – Репринтное издание. – М.: Издательский центр "Анкил", 1992. – 108 с. – С. 40.
17. Навроцький Д.А. Формування страхового ринку України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – К.: Інститут еко-номічного прогнозування НАНУ, 2005. – 16 с. – С. 43.
18. Плиса В. Й. Страхування : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Й. Плиса. – К. : Каравела, 2005. – 391 с.
19. Серебровский В.И. Страхование. – М.: Финиздат НКФ СССР, 1927. – 144 с. – С. 8.
20. Стойко О.Я., Дема Д.І.Фінанси: навч. посіб. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка. – К.: А лерта, 2014. – 432 с.
21. Страхование дело: Учебник / Рейтман Л.И., Коломин Е.В., Плешков А.П. и др.; Под ред. РейтманаЛ.И. – М.: Банк. и биржевой науч.-кон-сульт. центр, 1992.
22. Страхування : підручник / [керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець, д-р ек. наук, проф.]. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с. – С. 101.
23. Стремковська І.В.Економічна суть страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/inek/2009_4/174.pdf
24. Ткаченко Н.В. Інвестиційна діяльність страхових компаній : Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Н.В. Ткаченко; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2004. – 20 с. – укр.
25. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.
26. Феоктистова Н. А. Формирование системы методов диагностики региональных страховых рынков: дисс. канд. экон. наук/ Н. А. Феоктистова. – Хабаровская государственная академия экономики и права. – 2005. – 190 с. – С. 48.
27. Фурман В.М. Страховой рынок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / В.М. Фурман ; Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". – К., 2006. – 36 с.
28. Цыганов, А. А. Основы организации страхования в Интернете [Текст] / А. А. Цыганов, А. В. Быстров. – М. : Анкил, 2005. – 168 с. - С. 16-17.
29. Шахов В. В. Страхование/ В. В. Шахов. – М. : Анкил, 2002. – 248 с. – С. 53.
30. Шумелда Я. Страхування. Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Видання друге, перероблене і доповнене. – Тернопіль: Джура, 2006. – 296 с.
31. Юргенс И. Системный подход к определению понятия «национальная система страхования» / И. Юргенс // Страхование дело. - 2000. - № 8.
32. Яковлев В. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве. Кишинев, 1973. – 321 с.
33. Gobbi U. L'assicurazione in generale. – Milano, 1898. – 307 с. – С. 34.
34. Wagner A. Der Staat und das Versicherungswesen. 1881.